

тийския патриарх<sup>50</sup>. Наскоро следъ това търновската църква била още по-вече ограничена, чрезъ присъединяването на Добротича и Срацимиръ къмъ Византия. Отъ една византийска хроника отъ 1391 г. става ясно, какво въ Цариградъ и тогава още добре помнили Лампсакското признаване на автономията на търновската патриаршия<sup>51</sup>. Обаче, следъ три години гърцитѣ, следъ падането на Търново завладѣли българската църква (1394) и удържали своето господство до наши дни.

Твърде малко е известно за „преосвещенитѣ“ на търновската патриаршия. *Макарий*, живѣлъ между 1277 и 1282 г. г., т. е. въ епохата на татарскитѣ нашествия и на крамолитѣ презъ времето на Ивайло, на Асена III и на Тертерия I, се нарича въ Поменика<sup>52</sup> „трѣблаженный (τρισεπταχάριος) патриархъ и свѣщенномъченикъ“; но кога и отъ чии ръце е загиналъ мъченически — това не знаемъ. Приемникътъ му Йоакимъ III, като измѣнникъ на отечеството, по заповѣдъ на царя Светослава билъ хвърленъ отъ една скала. Най-много сведения имаме за последния патриархъ Евтимий<sup>53</sup>.

Светата и божествена църква на българското царство (свѣта и божествена църковъ царства блъгарскаго) се наричала още *сѣборна църква* (въ Синодика на царя Борила 1211 г. по гръцки *καθολικὴ ἐκκλησία*). *Велика църква* и тукъ, както и въ Византия и въ Сърбия, се наричала патриаршеската църква<sup>54</sup>.

Областѣта на Търновската патриаршия обхващала следнитѣ митрополии: 1. Великиятъ Преславъ, чийто митрополитъ билъ *протопронъ*; 2. Дръстъръ (Силистра); 3. Овечъ (Провадия); 4. Ловечъ; 5. Червень (Русе); 6. Бдинъ (Видинъ); 7. Срѣдецъ (София). Отъ време на време къмъ нея се присъединявали епископствата месемврийско, филипополско, а при Асеновци — много други на западъ<sup>55</sup>.

Доходътъ на епископитѣ билъ отъ вноскитѣ на духовенството, „Доходъ-кътъ“ отъ поповетѣ събиралъ *екзархъ*, епископски делегатъ, на когото се повѣрявалъ и духовния надзоръ<sup>56</sup>. Както екзарха, отъ селското духовенство получавали приходъ и протопоповетѣ.

Що се отнася до отношенията на българската църква къмъ папата, то преди всичко трѣбва да споменемъ за унията на Калояна, която, обаче, поради възникването ѝ само отъ политически съображения, веднага следъ коронацията се разпаднала. Безплодни останали уговарванията на папитѣ, отправяни къмъ Асена II, Калимана I, Тертерия I и Александра. Покатоличаването на Видинската областъ въ 1365 г. бѣ станало съ насилие, затова и не преживѣло отстранението на маджаритѣ. Впрочемъ, католицитѣ свободно си живѣли въ страната, а латинскитѣ търговци имали въ градоветѣ свои църкви.

Голѣмъ религиозенъ и политически елементъ въ България били *богомилитѣ* (стр. 128 и сл.). Въ XI вѣкъ тѣ не веднажъ се опитвали да изгонятъ гърцитѣ отъ страната (стр. 156), па и възстанието въ 1186 г., по всѣка вѣроятностъ, не е минало безъ тѣхното участие. При Иванъ Асенъ II тѣ пълнѣли цѣлото царство, а въ 1365 г. завземали почти цѣлата Видинска областъ. Асеновци ги оставяли въ покой; само двама царе — Борилъ въ 1211 г. и Александъръ около 1350—1355 г. г. — предприели гонения противъ богомилитѣ. Интересната история на тази секта едвамъ сега почва да ни става по-ясна; отъ по-нататъшнитѣ изследвания въ тази областъ могатъ да се очакватъ още значителни резултати. Последнитѣ дири на богомилитѣ се изгубватъ едва въ XVII в. Въ Босна, обаче, както се разправя, и до сега още има християни, които не търпятъ при себе си нито францисканци, нито попове, нито имаминъ, а се управляватъ сами по стари традиции, преминаващи отъ по-старитѣ къмъ по-младитѣ<sup>57</sup>.

11. *Манастиритѣ*, броятъ на които билъ доста голѣмъ, се ползували не само съ голѣмо уважение, но и съ голѣми права, па и съ богати доходи. Въ единъ документъ (1347) се различаватъ „свети лаври“ и по-малки манастири.

Най-значителенъ билъ манастирътъ на св. Иванъ въ *Рила* (манастиръ царства ми свѣтъй Іоаннъ пустыннѣй жителъ, иже естъ въ мѣстѣ реко-